

ZVIERA AKO INTEGRAČNÝ PRVOK MEDZIGENERAČNÝCH VZŤAHOV

DENISA ŠOLTÉSOVÁ

Abstrakt: Príspevok stručne charakterizuje tri modely ponúkajúce potenciálnu argumentáciu pozitívnych efektov humánno-animálnych interakcií, a to teóriu biofilie, koncept sociálnej opory a teóriu pripútania. Na báze základných princípov týchto modelov autorka v príspevku diskutuje roly, funkcie a význam domácich zvierat v medzigeneračných vzťahoch v kontexte rodinných systémov.

Kľúčové slová: humánno-humánne interakcie, humánno-animálne interakcie, medzigeneračné vzťahy, teória biofilie, koncept sociálnej opory, teória pripútania, domáce zvieratá, rodina, systém.

Abstract: The contribution briefly describes three models offering the potential argumentation for positive effects of human-animal interactions: the theory of biophilia, the concept of social support and attachment theory. Based on the basic principles of these models, the author discusses roles, functions and importance of pets in intergenerational relations within the context of family systems.

Key words: human-human interaction, human-animal interaction, intergenerational relations, the biophilia theory, the concept of social support, attachment theory, pets, family, system.

Úvod

Obraz súčasnej rodiny, ako ho dnes môžeme vidieť v rôznych vyobrazeniach, je pomerne často prezentovaný zahŕňajúc domáce zvieratá. Zvieratá sa čoraz častejšie stávajú súčasťou rodín, čomu nasvedčujú aj zvyšujúce sa počty zvierat v domácnostiach, najmä v urbánnom prostredí¹. V rodinných systémoch môžu domáce zvieratá zohrávať široký rad variabilných rol, a to aj v kontexte medzigeneračných vzťahov².

---

¹ Tu domáce zvieratá budeme chápať ako zvieratá chované v rodinách kvôli spoločenskej, nie hospodárskej funkcii (z angl. pets).

² Vzhľadom k uvedenému je však pomerne malá vedecká pozornosť venovaná práve rolám domácich zvierat v rodinných systémoch, pomerne rozsiahly výskum sa skôr orientuje na fyziologické a sociálno-psychologické aspekty diadických humánno-animálnych interakcií a vzťahov. Jedným z dôvodov, ako uvádzajú Alexa Albert a Kris Bulcroft (1988), môže byť aj

Domáce zvieratá však zohrávajú v rodinnom živote stále väčší význam a mnohí z ich majiteľov a majiteľiek charakterizujú vzťahy s nimi ako vysoko významné – vytvárajú si k nim vzťahy podobné vzťahom k známym, považujú svoje zvieratá za priateľov, členov rodín, či dokonca náhradu za deti (Bossard, 1950, in: Levinson, 1997; Cain, 1985; Albert, Bulcroft, 1988; Beck, Katcher, 1996; Walsh, 2009; Berget, Ihlebaek, 2011 a i.).

1. Modely humánno-animálnych vzťahov

Procesy a efekty humánno-animálnych interakcií je možné vnímať a vysvetľovať na báze niektorých z modelov a teórií³. V odbornej spisbe sa stretávame s viacerými hypotézami poskytujúcimi vysvetlenie efektov a významu humánno-animálnych interakcií⁴, pričom v súčasnosti sú v predmetnej téme postulované najmä tri z nich, a to teória biofilie, koncept sociálnej opory a teória pripútania. Uvedené teórie sa vo svojich pilieroch nevyučujú, práve naopak, vo viacerých oblastiach môžeme vnímať význam ich základných myšlienok, prieniky a vzájomnú komplementaritu.

Edward O. Wilson (1984) v rámci **teórie biofilie** predpokladá, že výsledkom koevolúcie ľudí a iných živočíšnych druhov je o. i. biologicky podložený záujem ľudí, ľudská prirodzená tendencia zaujímať sa o živú prírodu a tendencia vnímať, prisudzovať prírodnému prostrediu a životným procesom v ňom význam a hodnotu⁵. Takýto sklon – tendencia sledovať, selektívne venovať pozornosť zvieratám – významnú adaptívnu hodnotu v našej evolúcii. Tieto vrodené dispozície sú kultúrálné prispôsobivé, viažu sa k špecifickému prostrediu, avšak v porovnaní s pudmi majú slabší vplyv. Autor tento záujem nevníma ako jed-

---

prehliadanie predmetnej témy v rodinných štúdiách z dôvodu problematickeho vnímania zvierat v rodinách ako členov rodinného systému.

³ Väčšina z nich bola koncipovaná v kontexte humánno-humánnych interakcií a až následne aplikovaná do nových súvislostí humánno-animálnych vzťahov.

⁴ Tieto stručne opisuje a v komparácii s teóriou "attentionis egens" diskutuje napr. J. Odendaal (2007).

⁵ Práve prostredie (najmä zvieratá v ňom) bolo zdrojom informácií potrebných k prežitiu. Ľudia majú tendenciu selektívne vnímať prítomnosť a správanie zvierat (ktoré signalizuje mieru bezpečia v prostredí) (Wilson, 1984). Táto teória teda postuluje afinitu k životnému prostrediu a životným procesom v ňom v pozitívnom (pozitívna afiliácia k zvieratám a prírode) i negatívnom význame (negatívna orientácia, ako napr. prirodzený strach z hadov) (DeLoache, Pickard, LoBue, 2011).

noduchý inštinkt, ale skôr zložitý komplex procesov viažucich sa fyziologicky k emóciám (Wilson, 1984). Podľa Stephena R. Kellerta (1997, in: Melson, 2000) je biofilia ako vrodená tendencia tvarovaná učením, kultúrou a skúsenosťami, produktom biokulturálneho vývoja, ktorý nepredpokladá lásku alebo sympatie voči zvieratám, ale vnútorný záujem a selektívnu pozornosť determinujúcu prežívanie pocitu bezpečia a istoty (resp. neistoty).

Takýto vrodenný záujem je tak potrebné vnímať a možné účinne využívať v rôznych formách pomoci a terapií. Práve táto hypotéza, o. i., prispieva k porozumeniu významu humánno-animálnych interakcií z hľadiska redukcie úzkosti ľudí na fyziologickej úrovni (napr. Wilson, Turner, 1998; Fine, 2000 a i.) a ďalších významných fyziologických efektov humánno-animálnych interakcií⁶. V kontexte zamerania príspevku – práve teória biofilie nám ponúka potrebnú argumentáciu k podpore výsledkov výskumov dokumentujúcich pozitívny vplyv domácich zvierat v kontexte medziľudských interakcií, i v aplikácii intergeneračných vzťahov, ako napr. zvieratá stimulujú pozitívne medziľudské interakcie – často na základe toho, že poskytujú námet ku konverzácii (napr. Hunt et al., 1992, in: Fine, 2000), osoby s domácim zvieratkom bývajú u návštev obľúbenejšie, viac sa sústreďia na prítomnosť a menej hovoria o subjektívnej životnej nespokojnosti (napr. Baun, McCabe, 2000), prítomnosť domáceho zvieratka v rodine pozitívne determinuje frekvenciu a intenzitu agresívnych a úzkostných afektov u osôb s Alzheimerovou chorobou (Hart, 2000) a pod.

Podľa Glyn Collis a June McNicholas (1998) môže byť **sociálna opora** v humánno-animálnom vzťahu náhradou za chýbajúcu ľudskú oporu, pričom táto je "oslobodená od povinností", ktoré z medziľudských vzťahov vyplývajú⁷. Niektoré typy sociálnej opory sú dokonca

---

⁶ Napr. hormonálnych zmien (zvýšenie produkcie oxytocínu, dopamínu, endofrínu, zníženie hladiny adrenalínu, noradrenalínu, kortizolu), pokles krvného tlaku a tepovej frekvencie, pokles hladiny cholesterolu a plazmy triglyceridov, zlepšenie funkcií imunitného systému najmä zvýšením hladiny slinnej amylázy, zníženie spotreby liekov (najmä antidepresív a anxiolitík), rýchlejšia rekonvalescencia a predĺženie doby prežitia u osôb s kardiovaskulárnym ochorením a ďalšie (napr. Friedmann, 2000; Cusack, 1988; Serpell, 1996, 2000; Garrity, Stallones, 1998; Hart, 2000; Odendaal, 2007; Berget, Ihlebaek, 2011; Mc Cardle et al., 2011 a i.).

⁷ Sociálnu oporu autorky vnímajú ako súhrnný termín pre rôzne akcie alebo interpersonálne transakcie v sociálnych vzťahoch (Collis, McNicholas, 1998), ale tiež informáciu vedúcu k jednému alebo viacerým výsledkom: cítiť, že je o osobu postarané, veriť, že je osoba milo-

výraznejšie v humánno-animálnych vzťahoch, kde táto môže mať výrazne konzistentnejšiu stabilitu ako podobné elementy sociálnej opory v humánno-humánnych vzťahoch (Batson et al., 1998; Duncan, Allen, 2000 a i.). Ak humánno-animálne vzťahy vedú k rozšíreniu siete humánno-humánnych vzťahov majiteľov a majiteľiek zvierat, a toto priamo súvisí so zdravotnými benefitmi⁸, potom to môžeme chápať ako nepriamy kauzálny účinok zvierat na zdravie ľudí (ďalšie typy opory zo strany zvierat skôr produkujú priame efekty)⁹.

Opierajúc sa o bio-psycho-sociálny model, ktorý môže poskytnúť rámec pre porozumenie humánno-animálnym interakciám v kontexte vplyvu na zdravie ľudí, vidíme, ako tento model zdôrazňuje interaktívnu povahu biologickej, sociálnej a psychologickkej oblasti, ktoré sa navzájom ovplyvňujú a spolu vytvárajú zdravotný status (akákoľvek zmena v jednej z nich sa automaticky premieňa do výsledného stavu vo všetkých). Práve v rámci tohto modelu môžeme vidieť, že zvieratá začlenené do psychosociálnej sféry (ako forma sociálnej opory) môžu významne ovplyvňovať funkčnosť všetkých troch oblastí – fyziologický stav (spotreba liekov, frekvencia návštevnosti lekárov, funkčnosť imunitného systému atď.) i psychosociálne charakteristiky (znižovanie rizika sociálnej izolácie, redukcia úzkosti a depresie, zvyšovanie kvality sociálnej opory atď.) (Friedmann, Barker, Allen, 2011).

Prieniky tradičnej **teórie pripútania** a humánno-animálneho pripútania pre potreby príspevku vymedzíme v troch oblastiach, a to citová väzba, pocit bezpečia a symbolické reprezentácie (pracovné modely) (Crawford et al., 2006, in: Berget, Ihlebaek, 2011)¹⁰.

---

vaná, oceňovaná a vážená, cítiť spolunáležitosť v recipročnej sieti (Cobb, 1976, in: Collis, McNicholas, 1998).

⁸ Psychosociálny distress (osamelosť, úzkosť, depresia) je spojený so zníženou funkčnosťou imunitného systému, zvýšením vulnerability k infekciám a karcinogénnym ochoreniam, pravdepodobnosťou chronicity ochorení a úmrtnosťou (Friedmann, Barker, Allen, 2011).

⁹ Rolu zvierat ako prostriedku sociálnej stimulácie ("sociálny lubrikant") skúmali viacerí/é autori/ky (napr. Sanders, Robins, 1991, in: Fine, 2000; Hart et al., 2000; Steffens, Bergler, 1998; Batson, McCabe et al., 1998 a i.), pričom základné efekty vidia v oblasti facilitácie medziľudských interakcií, stimulácie prosociálneho správania, predchádzania sociálnej izolácii atď.

¹⁰ Podľa J. Odendaala (2007) je sila týchto vzťahov skôr dôsledkom obojstranne poskytovanej pozornosti v diadickom humánno-animálnom vzťahu, najmä u zvierat s vysoko spoločenským správaním.

J. Bowlby (2010) postuloval dva princípy k vysvetleniu mechanizmov pripútania¹¹ – pripútanie ako motivačný systém a konštruovanie internalizovaných pracovných modelov. Autor predpokladal, že pripútačie správanie je riadené biologicky založeným motivačným systémom¹². Dôležitým kritériom pripútania (na rozdiel od iných vzťahov) je redukcia pocitu neistoty v prítomnosti konkrétneho objektu/osoby, pričom táto redukcia je dôsledkom aktivácie motivačného systému (Bowlby, 2010). Pocit neistoty hrá kľúčovú rolu v teórii pripútania, pretože je primárnou motiváciou, ktorá iniciuje hľadanie blízkosti bez ohľadu na to, či osoba mala príležitosť naučiť sa, že vzťahová osoba môže odstrániť špecifickú hrozbu (Collis, McNicholas, 1998). Motivačný systém tak vplyva na kognitívne modely vzťahov (a teda štýl reakcií na pocity istoty/neistoty sú hlavnou dimenziou individuálnych diferencií v sociálnych vzťahoch) (Berget, Ihlebaek, 2011).

Koncept bazálneho bezpečia je zásadným v oblasti teórie pripútania (Hašto, 2005) a podľa S. L. Triebenbacher (2000) je možné vnímať citovú istotu majiteľov a majiteľiek k ich zvieratám ako paralelnú fyzickému a psychickému bezpečiu diskutovanému teóriou pripútania. Kým v úzkom technickom význame je pripútanie blízkym vzťahom dieťaťa voči rodičovi založeným na pociť bezpečia (Bowlby, 2010), v širšom význame pripútanie môže zahŕňať aj ďalšie známe vzťahy – odvodené od väzbového správania detí k rodičom alebo založené na rovnako úzkych psychobiologických mechanizmoch, najmä pociť bezpečia¹³ (Ainsworth, 1989, in: Collis, McNicholas, 1998). V rámci humánno-animálneho pripútania môžeme citovú väzbu spájať s blíz-

---

¹¹ Citovú väzbu charakterizoval J. Bowlby (2010) ako silnú tendenciu vyhľadávať kontakt a blízkosť konkrétnej osoby v určitých situáciách – často napr. v situáciách ohrozenia, neistoty a pod. (táto je v čase vysoko konzistentná, mení sa len pomaly), väzbové správanie charakterizuje ako akékoľvek správanie vedúce k získaniu či udržaniu žiaducej blízkosti (čo sa v rôznych situáciách vzhľadom k aktuálnym potrebám mení).

¹² Základnou funkciou väzbového správania je práve ochrana, t. j. zabezpečenie istoty a vyhnutie sa nebezpečenstvu – neistote. Pripútačie je vnímané ako primárna motivácia s funkciou zabezpečenia ochrany a bezpečia dieťaťa, ktoré je bez kognitívnych možností porozumieť povahe nebezpečenstva. Kľúčovým elementom motivačného systému sú rola pocitu neistoty ako motivačnej sily k hľadaniu proximity a rozvoj motivačného systému aj bez konkrétnej skúsenosti (Bowlby, 2010).

¹³ J. Bowlby (2010) odvodzoval pripútačie z počtu rôznych afektívnych systémov (napr. starostlivosť rodiča voči dieťaťu, sexuálny systém dospelý – dospelý atď.). Kľúčovým psychologickým procesom sú vnútorné pracovné modely. Tie sú aktivované najmä v situáciách ich absencie (z hľadiska existencie afektívnych aspektov vzťahu separácia spôsobuje stres a strata smútok), keď sa jasnejšie vynára potreba blízkosti konkrétneho objektu.

kosťou, pocitom bezpečia, fyzickým kontaktom a starostlivosťou o zvieratá.

Ako je uvedené vyššie, diskutované teórie humánno-animálnych interakcií sa vzájomne nevyklučujú, práve naopak, v kontexte ich prienikov a vzájomnej komplementarity predstavujú optimálnu bázu pre pochopenie predmetnej témy. Existuje niekoľko spoločných konceptov medzi Bowlbyho tradičnou teóriou pripútania a humánno-animálnym pripútaním, ktoré predpokladajú, že zvieratá môžu zohrávať významnú rolu pri vytváraní emočných väzieb, vytvárať priestor pre bazálnu istotu a bezpečie a napomáhajú pri budovaní reprezentatívnych modelov. Podľa teórie sociálnej opory môžu zvieratá nielen nahradiť nedostatky v sociálnej opore ľudí, ale tieto aj samostatne poskytovať (a významne sa podieľať na kvalite života ľudí), zároveň je potrebné zdôrazniť významnú rolu zvierat ako mediátorov či facilitačných faktorov medziľudskej sociálnej interakcie. Pre obe prechádzajúce môže byť východiskom teória biofilie, ktorá zdôrazňuje prirodzenú tendenciu ľudí sústrediť sa, venovať selektívnu pozornosť prírode a živým procesom v nej ako bázy pre prežívanie bezpečia a istoty. Uvedené teórie považujeme za podstatné v súvislosti s diskusiou významu domácich zvierat v rodinných systémoch, a to zvlášť v kontexte medzigeneračných vzťahov.

2. Zvieratá v rodinách

Jednou z významných zmien rodinných funkcií v poslednom storočí bol aj posun od naplňovania sociálnych očakávaní k výraznejšiemu naplňaniu potrieb osobných. V tomto kontexte napr. potrebu emočného bezpečia a potrebu primárnych sociálnych vzťahov v rodinách môžu účinne naplňovať domáce zvieratá¹⁴. Systémová teória ponúka optimálne teoretické východiská, na základe ktorých môžeme vnímať zvieratá ako vitálnych členov rodinných systémov, a to aj napriek

---

¹⁴ Ako uvádza Froma Walsh (2009), najčastejším dôvodom vlastníctva zvierat je však vnímanie hodnoty ich prítomnosti a spoločnosti, uspokojovanie potreby prijímania, bezpodmienečnej akceptácie a neohrozujúceho fyzického kontaktu. Výber zvierata do rodiny je podmienený viacerými faktormi, ako napr. minulé skúsenosti a zdravotný stav jednotlivých členov a členiek rodiny, osobné preferencie, časové a finančné možnosti atď. (Beck, Katcher, 1996; Baun, McCabe, 2000; Cohen, 2002 a i.).

rôznorodosti rodinných foriem¹⁵. Tu však považujeme za dôležité doplniť, že roly, funkcie a význam zvierat v týchto systémoch je nevyhnutné vždy diskutovať v kontexte variabilných rodinných charakteristík a faktorov¹⁶.

Význam zvierat v rodinách je zjavný napr. v kontexte životného cyklu rodiny, pričom aj tu zdôrazňujeme variovanie rol, úloh a funkcií zvierat v rámci unikátnych rodinných systémov. Pomocným rámcom pre aplikáciu v rámci rôznych vývinových fáz môžu byť napr. štádiá vývinu rodiny E. Duvallovej, ktoré zároveň ponúkajú orientačné body pre chápanie zmien v rodinných rolách a štruktúre. V rôznych rodinách sa môžu jednotlivé fázy prelínať, príp. tu nachádzame časový posun (vzhlľadom k súčasným demografickým charakteristikám rodiny), rovnako nie je možné tieto štádiá vždy aplikovať vzhlľadom k rôznym rodinným formám (napr. rodiny s jedným rodičom, homosexuálne páry a pod.), avšak tento rámec je možné využiť ako jedno z východísk. Významné informácie o rodinných systémoch môže ponúknuť aj pohľad na cyklus života domáceho zvierata v kontexte rodinného životného cyklu¹⁷.

Vlastníctvo zvierat môže byť významným zdrojom sociálnej opory a môže o. i. prispievať ku kontinuite v rámci fáz životného cyklu. Zvieratá môžu plniť špecifické významné funkcie najmä počas krízových životných udalostí a kritických bodov (ako napr. významná zmena, strata a pod.), pričom nesú potenciál významne uľahčovať adaptáciu

---

¹⁵ Oproti sa pritom môžeme napr. o základné charakteristiky rodinných systémov, ako 1) štruktúra vzájomne prepojených prvkov, interakcií a subsystémov v rámci celku, 2) konkrétne funkcie či úlohy týchto prvkov, vzťahov a subsystémov vzhlľadom k rodinnému systému, 3) ich vzájomná závislosť, 4) cirkulárna kauzalita a determinácia zmien celého systému na základe zmien jedného prvku či vzťahu, 5) snaha o dosiahnutie homeostázy, 6) význam a efektívnosť interakčných vzorcov (Broderick, Smith, 1979, in: Albert, Bulcroft, 1988; Chandler, 2005; Walsh, 2009).

¹⁶ Napr. A. Albert a K. Bulcroft (1988) vymedzujú: 1) jedinečnosť, unikátnosť každej humánno-animálnej väzby (rovnako ako jedinečnosť každého humánno-humánneho vzťahu), 2) bez ohľadu na veľkosť a štruktúru rodinného systému sa humánno-animálne vzťahy formujú najčastejšie ako diadické, príp. triadické, 3) ďalšie charakteristiky rodinného systému a povahu recipročných vzťahov v rámci rodiny.

¹⁷ Štádiá sa môžu prekrývať, avšak role ľudí a zvierat sa menia, vyvíjajú, príkladom môže byť mladé vitálne zviera v rodine s deťmi predškolského veku, ktoré s veľkou pravdepodobnosťou bude v ďalších 4-5 rokoch zohrávať iné role a plniť iné funkcie.

na turbulentné životné zmeny (Allen, 1995), mnohé rodiny si práve v takýchto situáciách zaobstarávajú zvieratá (Cain, 1985)¹⁸.

2.1 Role zvierat v rodinách

Ak vnímame rodinný systém ako funkčnú jednotku zloženú z vzájomne prepojených členov a členiek, ich vzťahov a rolí, potom (aj vychádzajúc z vyššie uvedeného) môže byť prítomnosť zvierat významná vo viacerých oblastiach, napr. vytvára priestor pre vyjasňovanie rodinnej organizácie (role, autorita, hranice, pravidlá atď.). Zvieratá sú v rodinnom systéme zapojené do siete interakcií tvoriacich rodinný systém, pričom ich role, úlohy a funkcie variujú v rôznych rodinných štruktúrach, v súvislosti s osobnostnými charakteristikami jednotlivých členov a členiek rodiny i socio-emocionálneho prostredia. Takto sa stávajú aktívnou súčasťou systému.

Významnou rolou zvierat v rodinách je ich kompenzačné pôsobenie pri úplnej, príp. dočasnej absencii niektorého z členov či členiek systému (napr. úmrtie, odchod, ochorenie) (Beck, Katcher, 1996; Triebenbacher, 2000; Cohen 2002). Zvieratá tiež facilitujú interakcie a zvlášť komunikáciu medzi ostatnými členmi a členkami rodiny. Často pôsobia ako mediátory komunikácie medzi ľuďmi, pričom tento fenomén je založený na predpoklade, že zvieratá na základe prítomnosti a prirodzeného správania stimulujú komunikáciu medzi ľuďmi napr. tým, že predstavujú neutrálny objekt, na ktorý je možné sústrediť pozornosť (Levinson, 1997 a i.).

---

¹⁸ Tu však, aj vzhľadom k vyššie uvádzanému, je dôležité diferencovať vlastníctvo zvierat od fenoménu pripútania. Zvieratá môžu byť súčasťou rodinného systému bez pripútania. Čomu napr. nasvedčuje vysoká miera vlastníctva v rodinách s deťmi školského veku (Triebebacher, 2000; Walsh, 2009). Tento fenomén môže byť spôsobený viacerými faktormi. A. Albert a K. Bulcroft (1988) pre diferenciaciu vlastníctva a pripútania napr. prezentujú zistenie priamej korelácie medzi návratom psov do útulkov do 6 mesiacov od prvých prejavov ich nežiaduceho správania a vysokou mierou očakávaní rodičov v oblasti možnosti naučiť deti zodpovednosti prostredníctvom zabezpečenia domáceho zvieratá (v týchto prípadoch o nízkej miere, príp. o absencii pripútania nasvedčujú aj vzorce reakcií, keď rodičia skôr hľadajú spôsoby, ako sa zvieratá odstrániť z rodinného systému, namiesto realizácie zmien v prostredí, príp. v prístupe k zvieratám). Signifikantne vyššia miera pripútania k zvieratám bola zistená u detí v jednorodičovských rodinách, v porovnaní s rodinami s oboma rodičmi, a rovnako vysokú mieru vykazujú deti bez súrodencov (Bodsworth, Coleman, 2001, in: Walsh, 2009). Najvyššie percento vlastníctva je v rodinách v stredných fázach životného cyklu a následne medzi mladými párami. Pripútanie k zvieratám je však vyššie skôr vo fáze raného manželstva, následne vo fáze prázdneho hniezda, u slobodných a ovdovených. Tu je zjavná konvergencia medzi pripútaním a vlastníctvom zvierat (Albert, Bulcroft, 1988).

Zároveň môžu byť jedným z významných zdrojov informácií o rodinnej štruktúre a atmosfére. Zvieratá reflektujú či reagujú na rodinné záťažové situácie a napätie v rodine (zdravotnými symptómami, nežiaducim správaním, príp. upokojujúcimi signálmi, ako pohyb vo fyzickej blízkosti členov v konflikte a pod.) (Cain, 1985; Levinson, 1997), rovnako charakter, postoje a prežívanie členov a členiek rodín sú často reflektované v správaní ich zvierat (napr. zviera môže byť tenzné z dôvodu, že majiteľ sa správa podobným spôsobom) (Kruzmann, 1967, in: Levinson, 1997). Správanie zvierat v rodinách má teda priamy vzťah k tendenciám správania v rámci rodiny (Speck, 1965, in: Levinson, 1997) a teda emocionálne, príp. behaviorálne symptómy môžu naznačovať eskaláciu problémov v rodinnom systéme.

V niektorých prípadoch môžu zvieratá prispievať k udržiavaniu psychickej a vzťahovej rovnováhy prostredníctvom mechanizmov projekcie, identifikácie a presunutia (Heiman, 1965, in: Walsh, 2009). Niekedy sú tiež súčasťou triangulácií. Triangulácia je formovaná zvyčajne v situáciách, kedy tensia v emocionálnom vzťahovom systéme dvoch osôb je vyššia než zvyčajne a do tejto situácie je vťahnutý tretí prvok (Cain, 1985). Práve triangulácie vytvárajú priestor pre manipuláciu s intenzívnymi emocionálnymi stavmi (uľahčenie zvládnutia nepríjemných situácií, odklon pozornosti od rodinných problémov a pod.) a môžu byť konštruované tak z ľudských, ako i zvieracích členov rodiny¹⁹.

Zvlášť sa hodnota zvieraťa v rodinách dostáva do popredia v situáciách straty či úmrtia. Smrť zvieraťa je často prvou skúsenosťou detskej straty, ponúka rodičom príležitosť pomôcť im naučiť sa o stratách a vyjadrovaní smútku. Systémová perspektíva tu vytvára predpoklad k chápaniu a doceneniu významu straty zvieraťa v rodinnom systéme a vzťahovej dynamike, rovnako ako zásadnej nevyhnutnosti rodinnej a sociálnej podpory pri zotavovaní sa z tejto straty (Walsh, McGoldrick, 2004, in: Walsh, 2009). Dopad straty zvieraťa a intenzita smútku môže veľmi závisieť na faktoroch, ako stupeň pripútania, rolové funkcie, načasovanie, dôsledky straty. Strata zvieraťa je hlbšia pri fak-

---

¹⁹ Zvláštnu pozornosť si vyžaduje problematika vzájomných súvislostí rodinného násillia a týrania zvierat – vážne fyzické násillie je signifikantným prediktorom týrania zvierat a naopak. Výskumné zistenia naznačujú, že páchatelia/ŕky násillia tiež často zneužívajú ubližovanie zvieraťu ako spôsob zastrašovania, donucovania, kontroly iných členov/iek rodiny (Ascione et al., 2000, in: Fine, 2000; McCardle, 2011 a i.).

toroch, ako sociálna izolácia, kľúčová rola zvierata pri zvládaní choroby či postihnutia, súbeh s ďalšími životnými stratami alebo stresujúcimi životnými udalosťami (Toray, 2004)²⁰.

Záver

Domáce zvieratá sa niekedy stávajú členmi rodiny, ale môžu tiež dosahovať pozície významnejšie ako pozícia humánných členov a členiek rodín (Levinson, 1997). Už J. H. S. Bossard (1950, in: Levinson, 1997) vyslovil názor, že domáce zvieratá sú integrálnou súčasťou života rodiny, preto musia byť brané do úvahy ako jeden zo základných charakteristík rodinnej štruktúry a atmosféry.

Zvieratá môžu zohrávať významnú rolu v širokej palete humánno-animálnych vzťahov, rovnako tak je možné zvažovať ich účasť v terapeutickom procese. Môžu byť potenciálnymi zdrojmi porozumenia a riešenia problémov. Pri posudzovaní rodinného prostredia môžu otázky o zvieratách poskytnúť významné informácie o štruktúre a organizácii rodinného systému, o párových vzťahoch, komunikácii, riešení problémov, zvládaní záťažových situáciách a pod. (Cohen, 2002; Toray, 2004; Chandler, 2005 a i.). Kým v individuálnej psychoterapii nachádzajú terapie s asistenciou zvierat pevné miesto, rodinné systémové prístupy ostávajú zamerané na humánno-humánne vzťahy (Melson, 2000). Aj napriek tomu je možné reflektovať rodinné fungovanie a identifikovať potenciálne zdroje v rodinnej terapii zohľadňovaním nielen významných osôb a sociálnych sietí, ale aj zvierat v rodinných systémoch a ich významu. Napr. spomienky na minulé vzťahy so zvieratami (najmä v obdobiach zvýšenej záťaže) môžu naznačovať prínos zvierat do života ako vzťahového zdroja a strata zvierata môže byť hlavným zdrojom súčasných problémov. Rovnako je vhodné sym-

---

²⁰ Aj v súčasnosti je často smútok spojený so stratou zvierata trivializovaný, patologizovaný, to však komplikuje smútkový proces. Pretože spoločnosť má tendenciu podceňovať význam vzťahov k zvieratám a dopad smrti zvierata, mnoho ľudí trpí ticho a osamelo. Necitlivé poznámky, ako "bolo to len zviera", naznačujú, že silný smútok je nevhodný (Werner-Lin, Moro, 2004, in: Walsh, 2009). Strata zvierata v súvislosti s ďalšími stratami či záťažovými situáciami (rozvod, vysídlenie, migrácia) môžu kumulovať účinok. Ak bolo zviera spoločníkom a pomocníkom pri zvládaní náročných situácií (choroby, rozvod...), neskoršia strata zvierata môže znova aktivovať minulé straty (Walsh, 2009).

bolické využívanie zvierat kvôli reprezentácii vzťahovej (či rodinnej) dynamiky²¹.

Zvieratá zohrávajú bohaté, komplexné role v medziľudských interakciách, párových i rodinných systémoch. G. Melson (2000) prezentuje názor, že v súvislosti s miestom zvierat v rodinách vyplýva malý vedecký záujem najmä z "humanocentrickej" (či antropocentrickej) perspektívy zdôrazňujúcej význam humánno-humánnych interakcií. Avšak zároveň diskutuje potrebu zmeny v súlade s "biocentrickým" prístupom či orientáciou, ktorá reflektuje interakcie s prírodným prostredím. Tu sa prikláňame k názoru autora, opierajúc sa o. i. o princípy ekosystémovej teórie, ktorá sa v týchto kontextoch nielen javí ako kompatibilná s vyššie uvádzaným, ale skôr ponúka východiskový koncept pre porozumenie významu zvierat v medzigeneračných vzťahoch, párových či rodinných systémoch, alebo v najširšom ponímaní humánno-animálnych interakcií.

Zoznam bibliografických odkazov

- ALBERT, Alexa, BULCROFT, Kris. 1988. Pets, Families, and Life Course. In *Journal of Marriage and Family*. ISSN 0022-2445, Vol. 50, No. 2, pp. 543 – 552.
- ALLEN, Karen. 1995. Coping with Life Changes & Transitions: The Role of the Pet. In *Interactions*, ISSN 8755-8573, Vol. 13, No 3, pp. 5-6, 8-10.
- BATSON, Kathryn, McCABE, Barbara, BAUN, Mara M., WILSON, Carol. 1998. The Effect of a Therapy Dog on Socialization and Physiological Indicators of Stress in Person Diagnosed With Alzheimer's Disease. In WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health*. Thousand Oaks, California : SAGE Publications, Inc., s. 203 – 215. ISBN 0-7619-1062-X.
- BAUN, Mara M., McCABE, Barbara W. 2000. The Role Animals Play in Enhancing Quality of Life for the Elderly. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. San Diego : Academic Press, s. 237 – 251, ISBN 0-12-256475-8.

---

²¹ Zvieratá v rodinách môžu byť zahrnuté do rodinného genogramu a následne je možné zaoberať sa otázkami, ako napr. význam a zmysel vzťahu so zvieratami, zapojenie alebo konflikty v súvislosti so zvieratom v súčasnej kríze/probléme, rola zvieratá v páre/rodine a vzájomných vzťahoch (aliancie, konflikty, tirangulácie, straty), so zvieratami spojené problémy, ktoré môžu súvisieť s aktuálnymi problémami alebo vzťahovými konfliktami, význam zvierat pri vyrovnávaní sa so záťažovými situáciami (McGoldrick, Gerson, Petry, 2008, in: Walsh, 2009).

- BECK, Alan M. 2000. The Use of Animals to Benefit Humans: Animal-Assisted Therapy. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. San Diego : Academic Press, s 21 – 40, ISBN 0-12-256475-8.
- BECK, Alan, KATCHER, Aaron. 1996. *Between Pets and People. The Importance of Animal Companionship*. Indiana, West Lafayette : Purdue University Press, 316 s. ISBN 1-55753-077-7.
- BERGET, Bente, IHLEBAEK, Camilla. 2011 [online]. *Animal-Assisted Interventions: Effects on Human Mental Health – A Theoretical Framework*. Rijeka, Croatia : InTech, pp. 121 – 138, ISBN: 978-953-307-833-5. Dostupné na: <<http://www.intechopen.com/articles/show/title/animal-assisted-interventions-effects-on-human-mental-health-a-theoretical-framework>>.
- BOWLBY, John. 2010. *Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, 360 s. ISBN 978-80-7367-670-4.
- CAIN, Ann Otney. 1985. Pets as Family Members. In SUSSMAN, Marvin B. (ed.) 1985. *Pets and the Family*. New York : Haworth Press, pp. 5 – 10, ISBN 0-8665-63-58-X.
- COHEN, Susan Phillips. 2002. Can Pets Function as Family Members? In *Western Journal of Nursing Research*, ISSN 1552-8456, No. 6, Vol. 24, pp. 621 – 638.
- COLLIS, Glyn M., McNICHOLAS, June. 1998. A Theoretical Basis for Health Benefits of Pet Ownership. Attachment Versus Psychological Support. In WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health*. Thousand Oaks, California : SAGE Publications, Inc., s. 105 – 122, ISBN 0-7619-1062-X.
- CUSACK, Odean. 1988 [online]. *Pets and Mental Health*. London, New York : The Haworth Press, 241 s., ISBN 0-86656-652-X. Dostupné na: <http://books.google.com/books?id=QT5URktRAvQC&printsec=frontcover&dq=%22Cusack%22+%22Pets+and+mental+health%22+&lr=&hl=sk&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA1,M1>.
- DeLOACHE, Judy, PICKARD, Megan Bloom, LoBUE, Vanessa. 2011. How Very Young Children Think about Animals. In McCARDLE, Peggy, McCUNE, Sandra, GRIFFIN, James A., MAHOLMES, Valerie (eds.). 2011. *How Animals Affect Us. Examining the Influence of Human-Animal Interaction on Child Development and Human Health*. Washington : American Psychological Association, s. 85 - 99, ISBN 978-1-4338-0865-4.
- DUNCAN, Susan L., ALLEN, Karen. 2000. Service Animals and Their Roles in Enhancing Independence, Quality of Life, and Employment for People with Disabilities. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. San Diego : Academic Press, s. 303 – 323, ISBN 0-12-256475-8.

- FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. San Diego : Academic Press, 481 s., ISBN 0-12-256475-8.
- FRIEDMANN, Erika, THOMAS, Sue A. 1998. Pet Ownership, Social Support, and One-Year Survival After Acute Myocardial Infarction in the Cardiac Arrhythmia Suppression Trial (CAST). In WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health*. Thousand Oaks, California : Sage Publications, Inc., s. 187 – 202, ISBN 0-7619-1062-X.
- FRIEDMANN, Erika. 2000. The Animal-Human Bond: Health and Wellness. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*, San Diego : Academic Press, s. 41 – 58, ISBN 0-12-256475-8.
- FRIEDMANN, Erika, BARKER, Sandra B., ALLEN, Karen M. 2011. Physiological Correlates of Health Benefits from Pets. In McCARDLE, Peggy, McCUNE, Sandra, GRIFFIN, James A., MAHOLMES, Valerie (eds.). 2011. *How Animals Affect Us. Examining the Influence of Human-Animal Interaction on Child Development and Human Health*. Washington : American Psychological Association, s. 163 – 182, ISBN 978-1-4338-0865-4.
- GARRITY, Thomas F., STALLONES, Lorann. 1998. Effects of Pet Contact on Human Well-Being: Review of Recent Research. In WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health*. Thousand Oaks, California : Sage Publications, Inc., s. 3 – 40, ISBN 0-7619-1062-X.
- HART, Lynette A. 2000. Psychosocial Benefits of Animal Companionship. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. San Diego : Academic Press, s. 59 – 78, ISBN 0-12-256475-8.
- HAŠTO, Jozef. 2005. *Vztahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín : Vydavateľstvo F, 300 s., ISBN 80-88952-28-X.
- CHANDLER, Cynthia K. 2005. *Animal-Assisted Therapy in Counseling*. New York : Routledge Taylor & Francis Group, 237 s., ISBN 0-415-95202-6.
- JENNINGS, Garry L. R., REID, Christopher M., CHRISTY, Irene et al. 1998. Animals and Cardiovascular Health. In WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health*. Thousand Oaks, California : Sage Publications, Inc., s. 161 – 172, ISBN 0-7619-1062-X.
- KEIL, Carolyn P. 1998. Loneliness, Stress, and Human-Animal Attachment Among Older Adults. In: WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health*. Thousand Oaks, California : Sage Publications, Inc., s. 123 – 134, ISBN 0-7619-1062-X.

- LEVINSON, Boris. 1997. *Pet-Oriented Child Psychotherapy. Second Edition.* Springfield, Illinois : Charles C. Thomas, Publisher, LTD, 210 s., ISBN 0-398-06674-4.
- McCARDLE, Peggy, McCUNE, Sandra, GRIFFIN, James A., MAHOLMES, Valerie (eds.). 2011. *How Animals Affect Us. Examining the Influence of Human-Animal Interaction on Child Development and Human Health.* Washington : American Psychological Association, 228 s., ISBN 978-1-4338-0865-4.
- McNICHOLAS, June, COLLIS, Glyn M. 1998. Could Type A (Coronary Prone) Personality Explain the Association Between Pet Ownership and Health? In WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health.* Thousand Oaks, California : SAGE Publications, Inc., s. 173 - 186, ISBN 0-7619-1062-X.
- MELSON, Gail, F. 2000. Companion Animals and the Development of Children: Implications of the Biophilia Hypothesis. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice.* San Diego : Academic Press, s. 376 - 384, ISBN 0-12-256475-8.
- ODENDAAL, Johannes. 2007. *Zvířata a naše mentální zdraví. Proč, co a jak.* Praha : Vydavatelstvo Brázda. 176 s., ISBN 80-209-0356-9.
- ROWAN, Andrew N., THAYER, Lori. 2000. Foreword. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice,* s. XXVII - XLIV, ISBN 0-12-256475-8.
- SERPELL, James A. 1996. *In The Company of Animals. A Study of Human-Animal Relationships.* Cambridge, Great Britain : University Press Cambridge, 283 s., ISBN 0-521-57779-9.
- SERPELL, James A. 2000. Animal Companions and Human Well-Being: An Historical Exploration of the Value of Human-Animal Relationships. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice,* s. 3 - 19, ISBN 0-12-256475-8.
- STEFFENS, Melanie C., BERGLER, Reinhold. 1998. Blind People and Their Dogs. An Empirical Study on Changes in Everyday Life, in Self-Experience, and in Communication. In WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health.* Thousand Oaks, California : SAGE Publications, Inc., s. 149 - 157, ISBN 0-7619-1062-X.
- TORAY, Tamina. 2004. The Human-Animal Bond and Loss: Providing Support for Grieving Clients. In *Journal of Mental Health Counseling,* ISSN 0193-1830, Vol 26, No 3, pp. 244-259.
- TRIEBENBACHER, Sandra Lookabaugh. 2000. The Companion Animal within the Family System: The Manner in Which Animals Enhance Life within the Home. In FINE, Aubrey (ed.). 2000. *Handbook on Animal-*

- Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice.* San Diego : Academic Press, s. 357 – 375, ISBN 0-12-256475-8.
- WALSH, Froma. 2009. Human-Animal Bonds II.: The Role of Pets in Family Systems and Family Therapy. In *Family Process*, ISSN 1091-7527, No. 4, Vol. 48., pp. 481 – 499.
- WILSON, Edward Osborne. 1984. *Biophilia. The Human Bond with Other Species.* Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press. 157 s. ISBN 0-674-07441-6.
- WILSON, Cindy C., TURNER, Dennis C. (eds.). 1998. *Companion Animals in Human Health.* Thousand Oaks, California : SAGE Publications, Inc., 310 s., ISBN 0-7619-1062-X.
- WOOD, Lisa et al. 2005 [online]. The Pet Connection: Pets as a Conduit for Social Capital? In *Social Science & Medicine*, ISSN 1159-1173, Vol. 61, No 3, pp. 1159 - 1173. Dostupné na:
<http://www.ccac.net.au/files/The_pet_connection.pdf>.

PhDr. Denisa Šoltésová, PhD.

Katedra sociálnej práce, Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17. novembra č. 1, Prešov 080 78

E-mail: soltesova.denisa@gmail.com